

Alan Watts

UN GURU ÎN ACADEMIE

Cele 10 000 de lucruri care te ajută să treci
peste examenele vieții

Traducere din limba engleză de
MARIAN STAN

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

ILUSTRAȚII	9
PREFAȚA EDITORILOR	11
INTRODUCERE: ALAN WATTS ȘI DEMERSUL ACADEMIC	13

PARTEA ÎNTÂI LIMBAJ ȘI MISTICISM

1. DESPRE SEMNIFICAȚIA ȘI RELAȚIA DINTRE ABSOLUT ȘI RELATIV (1950)	59
2. CALEA NEGATIVĂ (1951)	86
3. LIMBAJUL EXPERIENȚEI METAFIZICE	92
4. DESPRE SINTEZA FILOSOFICĂ (1953)	107
5. FILOSOFIA DINCOLO DE CUVINTE (1975)	110

PARTEA A DOUA BUDISM ȘI ZEN

6. PROBLEMA CREDINȚEI ȘI A FAPTELOR ÎN BUDISM (1941)	125
7. ZEN (1948)	149
8. CALEA CĂTRE ELIBERARE ÎN BUDISMUL ZEN (1955)	177
9. ZEN BEAT, ZEN RIGID ȘI ZEN (1958)	198
10. ZEN ȘI POLITICĂ (1962)	208

11.	ESEU INTRODUCATIV LA CARTEA LUI SUZUKI OUTLINES OF MAHAYANA BUDDHISM (1963)	213
-----	--	-----

PARTEA A TREIA CREȘTINISM

12.	TEOLOGIA MISTICĂ	229
13.	PLEDOARIE PENTRU DUMNEZEU (1946)	254
14.	SEMNIFICAȚIA PREOȚIEI (1946)	269
15.	DOCTRINA CREȘTINĂ ASUPRA CĂSĂTORIEI (1946)	287

PARTEA A PATRA RELIGIE COMPARATĂ

16.	ADORAȚIA RELIGIOASĂ PRIN SACRAMENT ȘI TĂCERE (1964/1971)	307
17.	MITOLOGIA OCCIDENTALĂ	322
18.	VIITORUL RELIGIEI (1970)	338
19.	UNITATE ÎN CONTEMPLAȚIE (1974)	351

PARTEA A CINCEA PSIHEDELICE

20.	INDIVIDUL CA OM/LUME (1963)	369
21.	O EXPERIENȚĂ CU SUBSTANȚE PSIHEDELICE: REALITATE SAU FICȚIUNE (1964)	384
23.	MINTEA DE FIECARE ZI ESTE CALEA (1971)	400

PARTEA A ȘASEA PSIHOLOGIE ȘI PSIHOTERAPIE

24.	PSIHOLOGIE ASIATICĂ ȘI PSIHIATRIE MODERNĂ (1953)	407
25.	CONVENȚIE, CONFLICT ȘI ELIBERARE	419

26.	ETERNITATEA CA TRUP NEREPRIMAT (1959)	429
27.	PERSPECTIVE ORIENTALE ȘI OCCIDENTALE ASUPRA NATURII UMANE (1962)	439
28.	FEMEIA DIN BĂRBAT (1963)	444
29.	UN INTERVIU CU ALAN WATTS (1969)	453
30.	PSIHOTERAPIA ȘI RELIGIILE ORIENTALE	467
	COLABORATORI	485
	INDEX	486

PREFAȚA EDITORILOR

În anul 2015 a fost centenarul nașterii lui Alan Watts. El a trăit doar 58 de ani, și la un moment dat a pronosticat că relevanța lui va scădea până la dispariție la numai cinci decenii după ce va muri. Cu toate acestea, la aproape patruzeci și cinci de ani de la dispariția lui din 1973, interesul pentru viața și opera lui Watts nu scade. Cărțile lui rămân la modă, și un public numeros îi privește acum materialele audio-video prin intermediul YouTube. Mai mult, erudiții contemporani sunt pe cale să evalueze influența pe care a avut-o Watts de-a lungul timpului și impactul său în prezent asupra mai multor discipline academice. Tocmai pentru a fi de ajutor acestui demers științific am adunat și structurat, tematic și cronologic, prezenta antologie cuprinzând scrieri și conferințe ale lui Watts. Toate materialele din această carte, în special notele de subsol, referințele și cifrele au fost alcătuite și structurate potrivit modului de publicare specific pentru American Psychological Association. Din când în când, chiar dacă numai arareori, au fost adăugate comentarii ale editorilor pentru clarificarea chestiunii respective.

Odată cu publicarea acestui manuscris, suntem datori să aducem multe mulțumiri. Mai întâi, tuturor acelor care au avut generozitatea de a ne permite să retipărim materiale. O subvenție acordată lui Don Rice de către University of West Georgia a fost de mare ajutor în acoperirea tuturor taxelor de retipărire. Jean-Claude van Itallie și Fundația Shantigar l-au sprijinit pe Peter Columbus în ceea ce privește scrisul și demersurile de publicare. Personalul Bibliotecii publice din Greenfield, Massachusetts, aflat sub conducerea Lisei Prolman, a ajutat la localizarea, identificarea și dobândirea materialelor necesare alcătuirii acestui text. Fred Richards a avut amabilitatea de a ne permi-

te să-i folosim grafica pentru copertă¹. Trei recenzenți anonimi (în special „recenzentul #3”) au contribuit cu comentarii critice care au dus la revizuii importante ale unei versiuni de început a introducerii. Apoi, un alt recenzent anonim a venit cu sugestii concrete pentru versiunea finală. Personalul redacțional, tehnic și de marketing al State University of New York Press, inclusiv regretata Nancy Ellegate, Andrew Kenyon, Christopher Ahn, Jessica Kirschner, Dana Foote și Anne Valentine s-au îngrijit de publicarea acestui manuscris. Recunoștință sinceră tuturor.

Peter J. Columbus Rowe, Massachusetts
Donadrian L. Rice Carrollton, Georgia

¹ Este vorba despre coperta ediției americane. (*N. red.*)

INTRODUCERE

ALAN WATTS ȘI DEMERSUL ACADEMIC

Peter J. Columbus și Donadrian L. Rice

Așa cum în unele economii bogății devin tot mai bogați, iar săracii mai săraci, în disciplinele hiperspecializate din mediul științific modern, învățații devin tot mai învățați, iar ignoranții mai ignoranți, până când cele două categorii aproape că nu vor mai putea vorbi una cu alta. Mi-am dedicat opera unei tentative de a construi o punte peste această prăpastie.

– Alan Watts, 1975b, p. xx

Această compilație de eseuri academice scrise de Alan Watts este publicată pentru a comemora centenarul nașterii sale de Sărbătoarea Bobotezei – pe 6 ianuarie – în 1915. Watts s-a născut într-o familie din clasa mijlocie, la Rowan Tree Cottage, în satul Chislehurst, situat la periferiile Londrei. El a primit o educație tipic anglicană, învățând în școli pregătitoare de elită – inclusiv la King's School din Canterbury (1928–1932) – și a studiat la Seabury-Western Theological Seminary din Evanston, Illinois (1941–1944). Primind Taina Hirotoniei de Sărbătoarea Înălțării, pe 18 mai 1944, Watts a slujit ca preot anglican¹, capelan și teolog la Northwestern University (1944–1950), a fost profesor de Filosofie comparată la Academia Americană de Studii Asiatice din San Francisco (1951–1957) și filosof independent (1958–1973), precum și profesor invitat la Universitatea Harvard (1962–1964). El a obținut Doctoratul în Teologie la Seminarul Seabury-Western

¹ În orig. „Episcopalian”. Biserica Episcopală îi reunește pe credincioșii anglicani din fostele colonii engleze care, devenind independente, s-au emancipat de sub autoritatea spirituală și politică a monarhiei britanice. (N. tr.)

(1948), un Doctorat Onorific în Studii Religioase (*Divinity*) de la Universitatea din Vermont (1958) și a fost membru al Societății pentru Arte, Religie și Cultură Comparată.

Watts și-a completat formația religioasă anglo-catolică prin cunoașterea budismului, daoismului și hinduismului, în scopul de a rezolva problemele legate de alienarea ontologică din Occidentul secolului XX (Morgan, 2008). Cartea lui din 1947, *Behold the Spirit: A Study in the Necessity of Mystical Religion*¹, a fost salutăată de părintele Alan Griffith Whitemore (1890–1960), superior al Ordinului Sfintei Cruci și abate al Mănăstirii Sfintei Cruci din West Park, New York, ca „una dintre cele mai pătrunzătoare lucrări ieșite vreodată de sub pana unui autor anglican” (așa cum este citat în Sadler, 1985, p. 2). În anii 1950, replicile esențiale pe care le-a dat unor interpretări capricioase ale doctrinei budiste au făcut ca Watts să devină „cea mai influentă personalitate apărută în epoca Zenului Beat”² (Coleman, 2001, p. 63). El a oferit ulterior o nouă înțelegere a spiritualității și religiei în toiiul prefacerilor din perioada psihedelică a anilor 1960 (Roszak, 1969/1995), având o influență decisivă în cadrul „mișcării pentru potențialul uman”, care a adus împreună psihoterapeuți și centre de educație alternativă pentru a explora abordări novatoare în domeniile dezvoltării psihologice, introspecției personale și expresiei creatoare în anii 1960 și 1970 (Kripal, 2007). Moartea lui Alan Watts – cauzată după toate probabilitățile de combinația dintre o boală cardiacă și oboseala cronică – a survenit în somn, pe 16 noiembrie 1973. Era ajunul Sărbătorii Sfântului Hugh, sfântul patron al primei școli cu internat la care a învățat Watts.

Merită notat că avem la dispoziție două cărți biografice dedicate lui Watts. Ambele sunt pline de informații, chiar dacă, uneori, ele nu sunt întru totul demne de încredere. Prima, scrisă

¹ *Duh și contemplație*, trad. Marian Stan, Ed. Herald, 2017. (N. red.)

² În Statele Unite, Zen-ul Beat desemnează o accepțiune boemă asupra Zenului, așa cum a fost el înțeles de generația Beat, acea mișcare contestatară de la sfârșitul anilor 1950, care a jucat un rol decisiv în apariția „culturii alternative” din deceniul următor. (N. tr.)

de Stuart (1976/1983), pune accentul pe viața profesională a lui Watts, dar alcătuiește un subtext mai degrabă cinic (vezi recenzia lui Sadler din 1976). A doua, scrisă de Furlong (1986/2001), evidențiază mai mult viața personală a lui Watts, mizând parțial pe istoriile scabroase (dar îndoielnice) despre primul mariaj al lui Watts și pe reputația lui de alcoolik. Cele mai oneste considerații biografice asupra lui Watts sunt cuprinse, probabil, în scurtele eseuri scrise de Gidlow (1972), Sadler (1974a, 1974b) și, mai recent, de Chadwick (2015). Vezi, de asemenea, autobiografia lui Watts¹ (1973a) iar, pentru un CV al lui Watts prezentat sub formă narativă, vezi Columbus și Rice (2012b, pp. 2–3).

CU MARE FAST

O compilație a scrierilor și conferințelor erudite ale lui Watts poate să pară paradoxală și contrafactuală, dată fiind marea și larg răspândita lui reputație de autor neacademic. Analizând viața și opera lui Watts (1984), Jackson a conchis că „principalul său rol public a fost acela de *popularizator* al religiilor orientale în Vest; nu este exagerat să afirmăm că niciun alt autor modern nu a avut o contribuție mai importantă în această privință” (p. 99, italicele ne aparțin). Tot astfel, în secolul XXI, Watts a rămas în memoria colectivă ca „principalul popularizator al budismului Zen în rândurile publicului american în anii 1950 și 1960” (Kabil, 2012, p. 47) și „marele popularizator al religiilor asiatice (Siegler, 2010). Deși „popularizarea” – adică tocmai ceea ce face ca informațiile să devină accesibile, inteligibile și concrete – este o activitate la care profesorii se dedau cu regularitate în sălile de curs ale colegiilor, s-ar putea ca, aplicată lui Watts, această etichetă să denote cu totul altceva decât stilul academic greoi. Jackson (1984) scrie:

Deși nu era un savant, era foarte bine familiarizat cu gândirea religioasă asiatică și, ceea ce este și mai important, avea geniul de a explica și de a prezenta într-o manieră vie și colorată conceptele

¹ *Pe calea mea – O autobiografie*, trad. Marian Stan, ed. Herald, 2017. (N. red.)

orientale. [...] Niciun alt occidental din vremurile noastre nu a prezentat conceptele religioase orientale cu un mai mare succes unui public atât de larg și nu a făcut ca atât de mulți cititori să înțeleagă relevanța acestor concepte pentru viața secolului XX (p. 99, *italicele ne aparțin*).

Lucrurile se complică și mai mult în clipa când poreclei de „popularizator” i se adaugă denumirea de „guru”. Watts a fost numit „gurul Americii” (Review, 1973, p. 117), „gurul Generației *Beat*” (Stuart, 1976/1983, p. 180), „gurul tineretului dezamăgit” (Curti, 1980, p. 371) și „gurul culturii alternative din anii 1950 și 1960” (Ballantyne, 1989, p. 437). Cele două etichete lipite lui Watts pot fi îngemănate în gândirea contemporană, de exemplu, „gurul pop” (Oldmeadow, 2004, p. 259), „gurul pop Zen” (Crocker, 2013, p. 1) și, într-o exprimare mai sofisticată, „gurul New Age faimos pentru popularizarea filosofiei hinduse și budiste” (Zaretsky, 2015, p. 209). Combinarea etichetelor de „popularizator” și „guru” în ceea ce-l privește pe Alan Watts poate presupune sau sugera o compromitere gravă a rigorii academice. Iată ce se spune în *The Dictionary of American Religious Biography*: „La baza eforturilor sale se afla intenția serioasă de a înțelege mai bine religiile orientale, însă Watts a cedat ispitei de a populariza și a devenit un guru pentru diferite forme de cultură alternativă în anii 1950 și 1960” (Bowden, 1993, pp. 584–585, *italicele ne aparțin*). Versluis (2014) duce acest filon de gândire către discuțiile din prezent, plasându-l pe Watts în categoria „personajelor religioase renegate” (p. 6) care nu țin seama de sensibilitățile academice tradiționale. Watts a devenit, în schimb, un „proto-guru”, adică „una dintre primele celebrități care oferea sfaturi spirituale” (p. 87).

Deoarece eticheta de „guru popular” a devenit un laitmotiv în discuțiile despre Alan Watts atât în timpul vieții sale, cât și după moarte, unii specialiști consideră că opera sa reprezintă, practic, antiteza oricărui demers academic. Așa cum sugera Ponce (1987), Watts este „filosoful specializat în domeniul religiei pe care toată lumea îl citește noaptea, dar căruia nimeni nu pare să

dorească a-i da girul pe timp de zi” (p. 241n6). Pe timpul zilei, în mediul academic, unele facțiuni foarte erudite consideră analizele sale accesibile și prolifice asupra unor subiecte absconse ca fiind lipsite de rigoare intelectuală și rafinament. Adams (1958), de exemplu, l-a criticat pe Watts pentru că a simplificat doctrinele budiste astfel încât să corespundă stupidității unor semidocti” (p. 630). Potrivit lui Brown (1961), „cei mai culti dintre pasionații de Zen recunosc că Watts este un Norman Vincent Peale¹ al Zenului” (p. 180). Tot astfel, Prebish (1978) s-a referit la „tentativa oarecum diletantă a lui Watts de a explica Zenul în contextul științei și psihologiei moderne” (p. 161). Alții din mediul academic consideră că stilul literar accesibil al lui Watts este simptomatic pentru o fire superficială și *terre a terre*: „El nu a fost «un gânditor subtil și profund» (Jackson, 1984, p. 99), nici «un gânditor din cale-afară de original» (Fuller, 2004, p. 190), iar «experiențele lui mistice au fost destul de mediocre și superficiale»” (Nordstorm & Pilgrim, 1980, p. 387).

În anii ce au urmat morții sale, mai ales din cauza popularității de care se bucura în rândul unui public larg, Watts a fost marginalizat de cei din sistemul învățământului superior. Nordstorm și Pilgrim (1980) de exemplu recunosc măcar atât în distrugătoarea lor analiză asupra filosofiei mistice a lui Watts:

Chiar și cei care nu agreează în mod deosebit opera lui Watts s-ar putea să considere critica noastră la adresa misticismului său drept prea aspră și poate chiar nedreaptă. Suntem întru totul conștienți de faptul că am fost severi cu Watts în această recenzie. În același timp, suntem totuși conștienți de imensa contribuție pe care a avut-o în sensibilizarea unor oameni de pe tot globul față de anumite căi spirituale, mai ales din zona filosofiei și a religiei orientale. Știm, de asemenea, că pentru mulți Watts este un om sfânt care, în anumite cercuri, aproape

¹ Pastor și scriitor american care a popularizat conceptul de „gândire pozitivă”. Teoriile sale au stârnit controverse, fiind criticate atât de către teologi, cât și de psihologi. (N. tr.)

că a fost canonizat. Dacă am fost aspri, este tocmai din cauza influenței lui Watts (p. 397).

Pe lângă toate acestea, schimbările de paradigmă și schimbările programatice apărute în diverse discipline academice, inclusiv studiile postcoloniale și cele despre budism au făcut ca, în cele din urmă, gândirea lui Watts să fie extrem de suspectă sau în mare parte irelevantă în opinia multor gânditori. Rezumând reticența legată de Watts, D.L. Smith (2010) scrie: „Actualul climat din mediile academice îi face pe cei mai mulți cititori reticenți să admită că l-au luat vreodată în serios” (p. 16). În plus, Smith precizează că „se mai întâmplă uneori ca specialiștii să se definească luându-l ca punct de referință inferior și negativ, folosindu-l ca exemplu și avertisment despre cât de eronate pot fi interpretările moderne ale budismului” (p. 35n5).

La unii specialiști, stânjeneala privitoare la marginalizarea lui Watts în mediile academice rămâne sesizabilă chiar și în prezent. Profesorul de Filosofie Samir Chopra, de exemplu, scrie următoarele pe blogul său online, la 24 septembrie 2014:

Trebuie să fac o mărturisire: îmi place să citesc cărțile lui Alan Watts. Această simplă afirmare a unuia dintre deliciile mele în domeniul lecturii, această revelare a unei predilecții livrești și a unei căutări intelectuale n-ar trebui să fie o mărturisire, un cuvânt ce ne duce cu gândul la păcat, pocăință și rușine. Dar ea este o adevărată ieșire din dulapul cu secrete al Filosofiei.

Chopra continuă:

Se presupune că practic „filosofie serioasă”, că citesc și scriu filosofie riguroasă; operele cuiva descris cel mai adesea drept un „popularizator” nu par să răspundă acestor exigențe. Mai rău, Alan Watts nu a fost numai un codoș care intermedia accesul maselor la Filosofie, el a scris, chipurile, și despre filosofii vagi, lipsite de substanță, încâlcite și mistice. Un filosof analitic ar trebui să fie idiot pentru a-l citi. Fă-o pe ascuns, fiule.

PARTEA ÎNTÂI

LIMBAJ ȘI MISTICISM

CAPITOLUL UNU

DESPRE SEMNIFICAȚIA ȘI RELAȚIA DINTRE ABSOLUT ȘI RELATIV (1950)

TE MINUNEZI VREODATĂ?

Cât de interesant ar fi să poți citi gândurile celorlalți? Iată-i, mergând pe stradă sau stând liniștiți într-un tren ori autobuz, iar ochii lor nu spun decât foarte puțin sau nimic despre ce se petrece în capetele lor. La ce se gândesc? Ce intrigi, ce dileme, ce visuri li se derulează în minte? S-ar putea să nu fie deloc interesant, deoarece este posibil ca, fie că lucrează sau lenevesc, foarte mulți dintre oamenii aceștia să nu aibă un interes anume iar cine nu este *interesat* nu este *interesant*. Mințile lor întorc pe toate fețele cele mai banale griji, bârfe mărunte sau închipuiri fără niciun rost. În acest caz, puterea de a citi gândurile ar fi un dar îndoielnic, precum stăpânirea unei limbi ce are o literatură din cale-afară de plictisitoare.

Dar, cu siguranță, trebuie să existe momente când până și gândurile celei mai mărginite persoane sunt minunate. Desigur, folosim cuvântul „minunat” în două sensuri: „M-am simțit minunat” sau „Acest univers este de-a dreptul minunat”. În primul sens, „minunat” este doar o exagerare pentru a exprima ceva plăcut sau amuzant. În al doilea sens, semnificația termenului este deplin exprimată – plin de mirare (*wonder-full*), de fascinație, mister și interes. Și totuși, cele două sensuri nu sunt întotdeauna separate, căci o viață petrecută minunându-te va fi fost

aproape sigur o viață minunată. Cei mai mulți copii par să fie foarte interesați de ceea ce se întâmplă, căci lumea este ceva nou în ochii lor, iar ei pun mereu întrebări. Cu cât întrebi mai multe și primești răspunsuri, cu atât mai multe întrebări ai de pus, căci, pe măsură ce știm mai multe, ne dăm seama că nu știm. Dimensiunile misterului cresc proporțional cu sporul de cunoaștere. Descoperirea este întotdeauna, într-o anumită măsură, găsirea unor lucruri noi despre care nu știi nimic.

Cineva care a renunțat să mai pună întrebări, care nu se mai minunează a încetat să mai trăiască, deoarece a încetat să mai crească. Întrucât viața este un râu în sensul că ea trebuie să curgă ori, altfel, încetează de a mai fi un râu. Iar în clipa când mintea omului nu se mai revarsă cu mirare și interes înspre oceanul realității care îl înconjoară, ea se întoarce înspre ea însăși, devenind o apă stătătoare. O ființă nefericită sau plictisită are mintea întoarsă spre ea însăși, este o ființă care stă în calea propriei experiențe, care își face griji în legătură cu felul cum se simte și cum ar vrea să se simtă și care totuși pare a se simți mereu la fel: frustrată. Dar toată această întoarcere, această preocupare de sine, este ca un șarpe ce încearcă să-și mănânce propria coadă, o tentativă zadarnică ce-l face să se înece, demonstrând, în cele din urmă, absurditatea încercării de a te hrăni cu propria foame.

Este evident că viața e interesantă și minunată în măsura în care omul are interes pentru ea și se minunează în fața ei. Viața este doar superficial minunată dacă te minunezi numai de lucruri superficiale și este profund minunată dacă te minunezi de lucruri profunde. A te întreba ce va purta doamna Smith la petrecere, ce s-ar fi întâmplat dacă ai fi fost fiul unui milionar, ce va spune dentistul despre dinții tăi sau dacă va fi un weekend plăcut înseamnă să-ți pui doar întrebări superficiale. Pare uimitor faptul că există minți ce nu merg niciodată mai adânc, care nu vor să știe niciodată *cine* sau *ce* este misterioasa putere a conștiinței care privește în afară prin ochii doamnei Smith, cum se face că

eu sunt eu însumi, și nu altcineva, de ce ador plăcerea și urăsc durerea sau cum se face că există un soare ce poate străluci.

Este greu să ne imaginăm că există multe întrebări mai interesante decât acestea. Totuși, procesul de a le formula și a le răspunde se numește filosofie, despre care, îndeobște, se crede că este unul dintre cele mai aride subiecte din programa anilor de liceu, ca și una dintre cele mai puțin bănoase profesii. Dacă asemenea lucruri sunt aride și plictisitoare, atunci însăși esența vieții este aridă și plictisitoare, și omul poate foarte bine să se sinucidă fără alte formalități. Poate că asta și face lumea noastră. Viața lui cotidiană trebuie să fie atât de repetitivă și găunoasă, încât omul nu se poate gândi la nimic altceva mai bun de făcut cu minunățiile fisiunii atomice decât la un bum senzațional care să-l arunce în aer împreună cu lumea întreagă.

Se înțelege de la sine că filosofia nu este doar o simplă materie ce trebuie studiată în liceu sau istovirea minții cu nenumărate volume de poliloghie ininteligibilă. Așa cum spunea Aristotel, filosofia începe și sfârșește printr-o mirare – mirare în legătură cu ce se află dincolo de suprafață, nu doar cea a soarelui, lunii și stelelor, ci și a celor mai banale și frecvente întâmplări. Fiecare copil se naște filosof. El nu doar că demontează lucrurile pentru a afla cum funcționează, ci și pune cele mai profunde întrebări ca, de exemplu, cine l-a făcut pe Dumnezeu, dacă spațiul continuă la nesfârșit, ce s-a întâmplat înainte de a se întâmpla ceva, dacă *el* s-ar fi născut în caz că mama se căsătorește cu altcineva, de ce asta, de ce aia, în fața oricărui și fiecărui lucru: de ce. Este de-a dreptul tragic că elanul spontan al mirării care îl face pe copil să se intereseze de originile vieții se împotmolește întâlnind exasperarea părinților sau niște cursuri universitare unde domnii experți în despicarea firului în patru resping toate aceste întrebări ca lipsite de noimă.

Într-un sens foarte strict, este *posibil* să nu aibă nicio însemnătate să întreb de ce există universul sau dacă aș fi fost altcineva, și nu eu. Dar dacă mintea omenească nu și-ar fi pus niciodată asemenea probleme, n-ar fi existat fizică, chimie, biologie sau as-

tronomie. Poate că o întrebare ce nu are răspuns este o întrebare lipsită de sens, dar nu vom putea ști niciodată acest lucru până când nu suntem *siguri* că nu are răspuns. Iar un om de știință adevărat nu este niciodată *absolut* sigur, fiind persoana cea mai puțin dogmatică din câte există.

De multe secole mintea omului de știință a încercat să afle ce sunt lucrurile: din ce sunt făcute stâncile, stelele și oamenii. Ajungând la elementele mai simple care intră în alcătuirea lor, mintea vrea să știe apoi din ce sunt făcute aceste elemente. Descoperind că oamenii, munții și aerul sunt niște structurări ale unor lucruri mai simple precum carbonul, oxigenul, sulful și hidrogenul și că aceștia sunt compuși din molecule, iar acestea din atomi, și aceștia din electroni, protoni și neutroni, începem să ne întrebăm cât de departe putem merge, câtă vreme mai putem întreba: „Din ce este făcut cutare lucru?” Căci am adus totul la un nivel atât de fin, încât, în prezent, investigația științifică seamănă cu tentativa de a introduce vârful unui ac în vârful unui ac. Dacă mintea omenească este din aceeași substanță ca și universul pe care îl investighează, nu cumva o să vină un moment când toată investigația va privi, pur și simplu, încercarea unei substanțe unice de a se defini precum o gură ce încearcă să se sărute sau precum o flacăra să se ardă?

În prezent se pare că printre oamenii de știință există tendința de a considera că această „linie principală” de cercetare și-a atins limitele, ca și cum mintea ar fi ajuns la un zid impene-trabil, iar de acum încolo trebuie să se mulțumească a-i explora suprafața. Într-un pasaj remarcabil din *The Evolution of Physics*, Einstein și Infeld (1938) spun:

În tentativa noastră de a înțelege realitatea, suntem cumva precum un om care încearcă să înțeleagă mecanismul unui ceas nedemontat. El vede cadranul și limbile care se mișcă, aude ticăitul, dar nu are cum să deschidă carcasa. Dacă este ingenios, își poate face o anumită imagine a mecanismului ce ar putea fi responsabil de toate lucrurile observate, dar

nu ar putea fi absolut sigur că această imagine este singura ce ar putea să-i explice observațiile. El nu va putea niciodată să compare această imagine cu mecanismul real și nu poate nici măcar să-și imagineze posibilitatea sau semnificația unei asemenea comparații (p. 38).

Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, Maxwell a anticipat aceeași problemă și a explicat-o folosind ca ilustrație un compartiment în locul unui ceas. Imaginați-vă un compartiment ale cărui uși sunt ferecate pe vecie, dar în fiecare ușă există o gaură minusculă din care iese un fir. Când tragem de firul A, firul B se ridică, și viceversa. Omul de știință nu poate decât să remarce regularitatea acestui eveniment. Cât despre ceea ce se întâmplă în compartiment – dacă A și B sunt două capete ale aceluiași fir sau dacă există vreun mecanism mai complex – el nu poate decât să speculeze; nu poate fi niciodată sigur.

Dacă fizica nu poate pătrunde înăuntrul ceasului sau al compartimentului, sau dacă metoda ei de cercetare nu este decât tentativa de a înțepa vârful unui ac cu vârful unui ac, înseamnă, oare, că întreaga problemă trebuie să nu ne mai preocupe? Trebuie să spunem, oare, că este lipsit de sens să ne mai întrebăm *ce* este realitatea? O putem *spune*, dar mintea omenească va continua să se întrebe, căci nu este satisfăcută de răspuns. Pur și simplu, problema este dacă e cu totul inutil și absurd să facem asta.

Chiar analogia utilizată de Einstein și Infeld (1938) sugerează un răspuns. În sens strict, se poate spune că funcțiunea științei este, pur și simplu, de a observa, măsura și prevedea mișcările făcute de limbile ceasului și ritmul în care ticăie. Dincolo de asta, observația și măsurătorile devin imposibile. Dar, de fapt, omul de știință formulează teorii despre ceea ce se află înăuntrul ceasului, testându-le în măsura în care ele îi permit să prevadă ce va face în continuare ceasul. Din acest punct de vedere, știința pătrunde pe terenul filosofiei și metafizicii, care este actul de a te întreba în legătură cu interiorul ceasului sau al compartimentului, despre profunzimile realității care se află dincolo de experiența simțurilor.